

Ontwikkelingslijn: Coöperatief leren / Samenwerken
Ontwikkelingsveld 1: Groepsvorming
Eigenaren: Bob Bouma en Karina de Vries

Doel

Het doel van deze procedure is, dat de leerkracht en de leerlingen én de leerlingen onderling elkaar beter leren kennen, vertrouwen, respecteren, samen problemen willen oplossen en zichzelf leren presenteren om zodoende een plaats te verkrijgen binnen de groep om zich te kunnen handhaven.

Toepassingsgebied

Deze procedure heeft betrekking op alle groepen gedurende de verschillende fases van het schooljaar. Er zijn vastgelegde periodes; de eerste: vier schoolweken kennismakingsspelletjes. Als tweede: in november en april wordt de vragenlijst Pestprotocol door de groepen 4 t/m 8 ingevuld. (bijlage 4 en 5 van het pestprotocol)

Algemeen

Het samenwerken van leerlingen kan een belangrijke basis voor het competentiegevoel van de leerling bieden. Dat competentiegevoel wordt versterkt door een positieve zelfanalyse naar aanleiding van uitgevoerde taken en door positieve, gerichte en frequente feedback vanuit de omgeving, bijvoorbeeld door een medeleerling.

Samenwerken kan succesvol zijn onder bepaalde voorwaarden:

- positieve wederzijdse afhankelijkheid,
- kinderen moeten aanspreekbaar zijn,
- goede communicatieve en sociale vaardigheden bezitten,
- de leerkracht moet de gelegenheid en uitdaging bieden.

Groepsvorming speelt hierin een belangrijke rol. Een positieve groep kenmerkt zich door groepsverantwoordelijkheid, wederzijds respect en samenwerking, evenwichtige besluitvorming en conflicthantering.

Succesindicatoren

Om te komen tot dergelijke positieve groepen achten wij als team de volgende succesindicatoren van belang:

1. er zijn kennismakings- en introductiespelletjes beschikbaar t.b.v. introductie en kennismaking in de nieuwe groep, (bijlage 1)
Daarnaast zijn er de volgende hulpmiddelen t.b.v. groepsvorming
  - "Energize" groepsactiviteiten in orthotheek
  - "Energize II" orthotheek
  - Muzikaal spelenboek in orthotheek
2. we proberen inzicht te krijgen in pestgedrag d.m.v. bijlage 3 inventarisatielijst, 4 vragenlijst – leerlingen en bijlage 5 sociogram – leerkracht.
3. er zijn afspraken vastgelegd met betrekking tot het voorkomen en bestrijden van pesten; onder andere d.m.v. bijlage 2

Toetsing succesindicatoren

De kennismakingsactiviteiten tijdens de oriëntatiefase geven de leerkracht een beeld van de sociale vaardigheden van zijn/haar groep. Opvallende kenmerken kunnen aangekaart worden tijdens een groepsbespreking voor 1 november, onder leiding van IB-er. Deze worden geconstateerd aan de hand van de SCOL lijsten.

Twee maal per schooljaar (november en april) vindt er een inventarisatie plaats van pesten bij ons op school. Dit gebeurt aan de hand van de stappen bij de succesindicatoren.

Bijbehorende hulpmiddelen en documenten

- Een pakketje met kennismakings- en introductiespelletjes is beschikbaar t.b.v. introductie en kennismaking in de nieuwe groep, (bijlage 1)
- "Energize" groepsactiviteiten in orthotheek
- "Energize II" in orthotheek
- Muzikaal spelenboek in orthotheek
- 7 Stappenplan (bijlage 2)
- Vragen behorende bij het maken van een sociogram (bijlage 5)

Toetsing van deze afspraken

In ieder schooljaar ongeveer 8 weken na de eerste dag van het schooljaar wordt er verslag uitgebracht van de bevindingen tijdens de teamvergadering.

Bijlagen

1. Activiteiten ter bevordering van de groepsvorming
2. Een 7-stappenplan om het pesten aan te pakken.
3. Inventarisatielijst voor leerkrachten
4. Vragenlijst voor leerlingen
5. Vragen voor sociogram
6. Aanvullende informatie voor het schoolteam

Bijlage 1: Activiteiten ter bevordering van de groepsvorming

Lijst met enkele voorbeelden van activiteiten die per groep in de oriëntatiefase gedaan kunnen worden:

1. in de eerste 8 weken worden de kennismakingsactiviteiten gedaan
2. kopieën van deze activiteiten zijn te vinden in de BAS map (directie) en op de L-schijf.
3. uitleg spelletjes eigen bron in de BAS map. (zie punt 2)
Leerkracht draagt hier zorg voor.

Onderstaande spelletjes zijn bij uitstek geschikt voor het tot stand brengen van een gezellige en ongedwongen sfeer in een groep. Ook stimuleren ze spontaniteit en speelsheid bij de deelnemers en bieden hen de kans om elkaar in een vrije en informele situatie nader te leren kennen.

Bovendien komen ze tegemoet aan de fysieke behoefte aan beweging en activiteit.

1.	Instrumentendans	4
2.	Zoek je eigen liedje	4
3.	Liedje op dierengeluiden.....	5
4.	Mijn instrument – jouw instrument	5
5.	Levend kwartet	6
6.	Naamketting	6
7.	Bijvoeglijke beginrijm (alliteratie)	6
8.	Interview.....	7
9.	Ik ben	7
10.	Zinnen aanvullen	7
11.	Pantomimespel.....	8
12.	Toneelvoorstelling	8
13.	Wie ben ik?.....	9
14.	Een twee drie, wie ben ik?	9
15.	Wie ontbreekt?.....	10
16.	Verandering	10
17.	Leerling raden	11
18.	Wekker zoeken.....	11
19.	Wat heeft hij aan?	12
20.	Wie heb ik daar?	12
21.	Wie zit er naast je?.....	12
22.	Rode broeken, blauwe broeken?.....	13
23.	Rug aan rug.....	13
24.	Wat vind je goed aan mij?	14
25.	Blinde naar huis brengen.....	14

1. Instrumentendans

Voor	alle leeftijden
Nodig	muziekinstrumenten, cd speler
Duur	10 à 15 minuten

Werkwijze

De groep vormt een kring. Rondom de kring aan de buitenkant worden instrumenten neergelegd, één minder dan er leerlingen zijn. Als de muziek wordt aangezet, loopt of danst iedereen de kring rond. Stopt de muziek, dan probeert iedereen zo snel mogelijk een instrument te pakken. Degene, die overblijft mag één van de aanwezige instrumenten uitzoeken en in het midden van de kring of bij de cd speler gaan meespelen met de plaat. Als de muziek stopt, moet hij natuurlijk ook stoppen. Iedere keer als de muziek wordt stopgezet, valt er dus iemand af, kiest een instrument en gaat samen met zijn voorgangers meespelen met de plaat. Degene die als laatste overblijft is winnaar.

Opmerkingen

Geleidelijk aan ontstaat er een "orkestje" dat meespeelt met de muziek. Zodoende kunnen wij dit spel ook zien als een middel om een groep die nog nooit gespeeld heeft ongemerkt aan het improviseren te krijgen. Het zou zinvol kunnen zijn om met het aldus ontstane orkest verder te gaan: bijvoorbeeld door ze zelfstandig te laten improviseren zonder de muziek of door erbij te gaan zingen of door verder te gaan met een spel waarbij dit orkest nodig is (bijvoorbeeld "warm en koud"). Degene die als laatste overblijft, zou daarbij een specifieke rol kunnen krijgen, bijvoorbeeld dirigent of diskjockey of "blindeman" in het volgende spel.

2. Zoek je eigen liedje

Voor	alle leeftijden (kinderen)
Nodig	briefjes en fluitje
Duur	5 à 10 minuten

Werkwijze

Van te voren maken evenveel briefjes als er leerlingen zijn. Dan kiezen wij drie algemeen bekende liedjes en schrijven op elk briefje de titel van één van die liedjes. Zorg dat er van ieder liedje ongeveer evenveel briefjes zijn.

De briefjes worden opgevouwen en geschud en uitgedeeld aan de groep.

Vervolgens gaat iedere leerling met briefje in de hand rondlopen door het lokaal. Op het fluitsignaal van de leerkracht moeten ze allemaal tegelijk zo hard mogelijk het liedje beginnen te zingen dat op briefje staat. Daarbij moeten ze blijven rondlopen en ondertussen goed luisteren naar wie hetzelfde liedje zingt als zichzelf en daarmee hand in hand verder gaan. Net zolang blijven zingen en rondlopen totdat er drie groepjes gevormd zijn.

Opmerkingen

In feite is dit een speelse manier om een groep in een aantal subgroepjes te verdelen: wij kunnen uiteraard ook van vier of vijf verschillende liedjes uitgaan, zodat er vier of vijf subgroepjes ontstaan.

Opmerkelijk is dat groepen die normaal niet of weinig gemotiveerd zijn om te zingen, er hier opeens geen probleem meer van maken!

Bedenkt wel dat dit spel niet op zichzelf kan staan: met de aldus gevormde groepjes moeten wij ook iets gaan doen.

Eventueel zouden wij hierop kunnen aansluiten door één groepje in het midden van het lokaal te zetten en ze hun eigen liedje te laten zingen, terwijl het tweede groepje dit begeleidt met instrumenten en het derde groepje er een dans omheen improviseert. Hierna kunnen wij nog tweemaal wisselen.

3. Liedje op dierengeluiden

Voor alle leeftijden (kinderen)
Duur 5 minuten

Werkwijze

De leerlingen zitten in een kring. Kies een eenvoudig algemeen bekend liedje en zing het even door. Verdeel de groep in drieën en laat ieder groepje een dierengeluid verzinnen waarop het liedje gezongen kan worden. Laat ieder groepje even proberen of het dat kan. Daarna speelt de leerkracht voor dirigent en wijst om de beurt een groepje aan dat dan precies één regel van het liedje op het door hun gekozen dierengeluid moet zingen. De bedoeling is wel om in de juiste maat en in het juiste ritme te zingen.

Voorbeeld: stel dat groep A "boe" heeft gekozen, groep B "waf" en groep C "miauw", dan kan de leerkracht voor de eerste regel groep B aanwijzen, voor de tweede regel groep A, voor de derde regel groep C, voor de vierde regel groep A, voor de vijfde regel groep C.

Opmerkingen

In de regel levert dit spel de nodige komische effecten op. Wij moeten het echter zien als een korte "warming up" of als "tussendoortje" en er niet te lang mee bezig blijven, want dan is de aardigheid er gauw vanaf.

4. Mijn instrument – jouw instrument

Voor alle leeftijden
Nodig stoelen
Duur 15 à 20 minuten

Werkwijze

De groep zit in een kring, ieder kiest de naam van een instrument. Er wordt voortdurend door de hele groep precies gelijktijdig een vierdelige beweging uitgevoerd, namelijk een klap met de linkerhand op de linker knie, een klap met de rechterhand op de rechter knie, met de linkerduim over de linkerschouder wijzen en met de rechterhand over de rechterschouder. Deze bewegingen dienen in een rustig maar regelmatig tempo te worden uitgevoerd en in een viertelsmaat. Dit kan van te voren even geoefend worden. Bij het wijzen over de linkerschouder moet degene die aan de beurt is zijn eigen instrument noemen. Bij het wijzen over de rechterschouder het instrument van iemand anders. Deze laatstgenoemde gaat dan op dezelfde wijze verder. Bij het klappen op de knieën wordt niets gezegd. Degene die zich vergist of uit het ritme raakt is af (ter beoordeling aan de leerkracht) en verlaat de kring. Dit instrument mag dan uiteraard niet meer genoemd worden.

Opmerkingen

Indien de groep groter is, kunnen wij hier de gekozen namen van de instrumenten het beste op het bord schrijven.

5. Levend kwartet

Voor	alle leeftijden
Nodig	briefjes
Duur	ca. 15 minuten

Werkwijze

Alle leerlingen krijgen een briefje en schrijven daar de naam van een bekende zanger of zangeres op. Ze laten deze namen niet aan elkaar zien, maar vouwen de briefjes op en leveren die in bij de leerkracht. Tijdens het spel "is" iedereen degene die hij opgeschreven heeft. De groep wordt onderverdeeld in vier of vijf subgroepjes die apart zitten. Vervolgens leest de leerkracht de briefjes twee maal voor en iedereen probeert de namen zo goed mogelijk te onthouden. Komt een naam dubbel voor dan moeten beide personen een nieuw briefje inleveren.

Een groepje begint, en vraagt na intern overleg een ander groepje of zij bijvoorbeeld zanger X hebben. Is deze aanwezig, dan moet hij verhuizen naar het groepje dat hem gevraagd heeft. Die mogen dan nog eens vragen. Zit de gevraagde naam er niet bij, dan neemt dat groepje de beurt over. Het spel is uit als iedereen in één groep terecht is gekomen.

6. Naamketting

Werkwijze

Laat de groep in een grote kring gaan zitten, ga er zelf tussenin zitten.

Geef de volgende instructies:

"Wij hebben gedurende een aantal lessen tijd besteed aan het leren van elkaars namen.

Laten wij onszelf nu eens testen. Ik zal beginnen met mijn naam te zeggen".

Zeg tegen de persoon aan de linkerhand: "Jij herhaalt mijn naam en voegt je eigen naam eraan toe. Wij zullen zo met de klok mee de kring rondgaan. Wanneer je aan de beurt bent, herhaal dan alle namen van al degenen die voor jou waren en voeg je eigen naam eraan toe. Als je iemands naam vergeet, vraag die persoon dan die voor jou te herhalen".

Opmerking

Hoewel deze oefening tamelijk mechanisch is, is ze waarschijnlijk de vlugste manier om een groep elkaars namen te leren. Het heeft als bijkomend voordeel dat van alle leerlingen gevraagd wordt dat ze tegen elkaar praten en elkaar aankijken, zodat ze vertrouwd raken met het deelnemen aan onderlinge discussies.

7. Bijvoeglijke beginrijm (alliteratie)

Werkwijze

Ga de kring rond en laat de leerlingen hun namen opgeven, voorafgegaan door een bijvoeglijk naamwoord. Het bijvoeglijke naamwoord moet beginnen met dezelfde beginklank als de naam van de persoon en moet een positieve eigenschap beschrijven (bijvoorbeeld "bezige Barend").

Het kan een woord zijn dat op -ende (bijvoorbeeld lachende) eindigt en dat iets positiefs over die persoon duidelijk maakt of het kan gewoon een beschrijvend bijvoeglijk naamwoord zijn.

8. Interview

Werkwijze

Geef iedere leerling opdracht iemand in de groep te zoeken die hem betrekkelijk onbekend is. Laat de partners elkaar interviewen en proberen elkaar te leren kennen.

U kunt een zekere opbouw aanbrengen door bijvoorbeeld voor te stellen dat ze elkaar vijf vragen stellen met betrekking tot gegevens over de ander, waar ze normaal gesproken niet achter kunnen komen of dat ze uitvissen wat hun partner buiten schooltijd graag doet. Laat de partners na tien minuten elkaar aan de groep voorstellen en vertellen wat ze over elkaar geleerd hebben.

9. Ik ben ...

Werkwijze

Stel de groep op in een kring en ga bij hen zitten als lid van de groep. Geef aan iedereen een vel papier waarop aan de linkerkant de cijfers van één tot en met tien onder elkaar gezet zijn, met een tussenruimte van ongeveer twee en een halve centimeter. Na ieder cijfer staan de woorden "ik ben ..".

Geef de groep de volgende opdracht:

"Ik zou graag willen dat ieder van jullie –afzonderlijk- elk van deze beweringen afmaakt, door na ieder "ik ben ..." een woord of een zin te schrijven die iets over jezelf vertelt. Je kunt bijvoorbeeld willen zeggen "het oudste kind in het gezin" of "de eigenaar van een Afghaanse windhond" of "iemand die niet graag vroeg naar bed gaat" of iets anders dat voor de klas nieuw is".

Als u en de leerlingen met hun lijsten klaar zijn, laat dan iedereen –te beginnen met uzelf- een van de zinnen op hun lijst voorlezen. Ga op dezelfde manier verder met de andere zinnen tot alle antwoorden zijn voorgelezen. Als u de bedreiging wilt verminderen, laat dan de leerlingen in kleine groepen of twee aan twee bij elkaar komen om informatie op hun lijsten uit te wisselen.

10. Zinnen aanvullen

Werkwijze

Vermenigvuldig een lijst met onafgemaakte zinnen zoals de volgende en geef aan iedere leerling een exemplaar om er een aanvulling bij te schrijven. De antwoorden kunnen uitgewisseld worden met een partner, een kleine groep of met de hele klas.

- a. Ik houd van ...
- b. Soms wil ik ...
- c. Telkens wanneer ik een slecht cijfer haal ...
- d. Ik kan niet ...
- e. Toen ik jonger was ...
- f. De meeste mensen die ik ken ...
- g. Ik moet weten ...
- h. Telkens wanneer ik in een nieuwe groep kom ...
- i. Het spijt mij ...
- j. Mijn doel ...
- k. Ik ben bang ...
- l. Het maakt me trots als ik ...
- m. Iets fijns dat kort geleden gebeurde, was ...

11. Pantomimespel

Werkwijze

Laat de leerlingen een pantomime geven van een persoonlijke eigenschap of hobby, talent of interesse en laat de groep proberen te raden wat het is.

12. Toneelvoorstelling

Werkwijze

Geef iedere leerling een exemplaar van de volgende lijst:

- Doe het gekraai van een haan na
- Houd een twee minuten durende spreekbeurt over je beste eigenschappen
- Voer een pantomime op van een erg slaperig persoon die zich 's morgens wast
- Houd een spreekbeurt van twee minuten over die eigenschap van je klasgenoten die je het meest sympathiek is
- Zeg een kleuterrijmpje opdat je je herinnert uit je kinderjaren
- Houd een boek op je hoofd in evenwicht en loop ermee door het klaslokaal
- Kies een korte passage uit een boek in de klas om er uit voor te lezen

Zeg tegen de leerlingen: "Ik wil dat je de oefeningen op de lijst nummert van één tot zeven in de volgorde waarin je ze bij voorkeur van de klas uitvoert. Nummer de oefening die je als eerste kiest met één en de oefening die je als laatste kiest met zeven. Ieder van jullie kan gevraagd worden om daadwerkelijk een voorstelling te geven van één van je eerste drie keuzen. Je moet er dus serieus over nadenken in welke volgorde je je voorkeur zult aangeven".

Als iedereen zijn voorkeur heeft aangegeven, vraag dan door handopsteken aan te geven hoeveel leerlingen het eerste voorbeeld als nummer één op hun lijst aangaven. Doe hetzelfde met ieder voorbeeld, waarvan u de resultaten vastlegt. Vraag vervolgens aan de leerlingen aan te geven waarom naar hun mening bepaalde voorbeelden vaker als nummer één zijn gekozen dan andere.

Zet de discussie voort met vragen als de volgende:

- Voelde jij je op je gemak bij het idee dat je mogelijk één van de voorbeelden op de lijst zou moeten uitbeelden?
- Op welke manier geeft jouw volgorde van de lijst naar jouw mening weer hoeveel vertrouwen je hebt in de anderen van de groep?
- Vind je het moeilijker iets grappigs te doen (zoals het nadoen van een haan) of iets serieus (zoals praten over je goede eigenschappen)?
- Waarom is het belangrijk voor ons dat wij de anderen in deze groep kunnen vertrouwen?
- Wat kunnen wij er in deze klas aan doen om het ons gemakkelijker te maken dingen te doen die wij gewoonlijk moeilijk of lastig vinden?

13. Wie ben ik?

Werkwijze

Iedere leerling verzint een naam, bijvoorbeeld een bekende Nederlander uit de politiek of de sport. Deze naam wordt op een kaartje geschreven en bij een medeleerling op de rug gespeld. Er wordt met tweetallen gespeeld. Door vragen te stellen aan elkaar moet je er achter zien te komen wie je bent. Maak een afspraak over het vragen stellen, bijvoorbeeld zolang je vragen met "ja" kunnen worden beantwoord mag je doorvragen, bij "nee" is de partner aan de beurt. Als een leerling heeft ontdekt wie hij is, dan kan hij bij de leerkracht een nieuw kaartje ophalen.

Het is ook mogelijk om:

Per leerling drie vragen te stellen, daarna moeten de leerlingen naar een andere partner, zo krijg je nog meer contacten.

Iedere speler heeft een foto van een bekend iemand, eventueel naam er bij vermelden.

Opmerkingen

Het spel bewerkstelligt een indirecte kennismaking. Op een ongedwongen wijze komen de leerlingen met elkaar in aanraking.

14. Een twee drie, wie ben ik?

Materiaal	geen
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf drie jaar

Opmerking

Bij dit spel kiest de leerkracht de leerlingen uit die aan de beurt moeten komen. Hij kan dit spel nemen, als hij een compensatiespel nodig heeft voor leerlingen die bij andere spelen niet aan de beurt kwamen en zich achtergesteld kunnen voelen.

Werkwijze

De leerlingen en de leerkracht zitten op stoelen die in een kring staan. Er mag niets gezegd worden. De leerkracht wenkt een leerling om naar hem toe te komen. Hij laat de leerling zijn hoofd op zijn schoot leggen en de ogen sluiten. Nu geeft de leerkracht een teken aan een andere leerling. Die gaat het de eerste leerling staan en zegt: "een twee drie, wie ben ik?" Hij mag zijn stem veranderen. De eerste leerling moet raden. Raadt hij juist, dan mag hij nog een keer raden bij een andere leerling. Raadt hij verkeerd, dan komt de tweede leerling aan de beurt om zijn hoofd op de schoot van de leerkracht te leggen. De leerkracht wenkt dan weer een andere leerling naar voren... enz.

15. Wie ontbreekt?

Materiaal	geen
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf vier jaar

Werkwijze

De leerlingen zitten op stoelen in een kring. De leerkracht vraagt een leerling naar het midden te gaan. Hij moet zich langzaam helemaal ronddraaien en daarbij alle leerlingen goed aankijken. Na een poosje moet hij het lokaal verlaten. Nu spreken de leerlingen zachtjes – zodat de leerling buiten niets kan horen- af, welke leerling zich moet verstoppen (achter en kast of gordijn, onder een tafel waar een doek overheen hangt, enz.). Vervolgens wisselen de leerlingen zachtjes van plaats. De leerling dat voor de deur wacht, wordt binnengroepen. Hij gaat midden in de kring staan en probeert de ontbrekende leerling te raden. Lukt dat niet meteen, dan kunnen de anderen helpen: om de beurt beschrijven zij de verborgen leerling (hij is klein, vier jaar, heeft donker haar, kan goed zingen, enz.). Wordt de leerling dan nog niet geraden, dan kunnen zij zijn kleren beschrijven (hij heeft een blauwe trui aan, enz.). Als de leerling in het midden het ook dan nog niet weet, wordt de verborgen leerling gevraagd de naam van de radende leerling te roepen en zondig nog meer te praten, tot de leerling het kan raden.

Het spel wordt opnieuw gedaan met andere leerlingen.

16. Verandering

Materiaal	naar behoefte
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf vier jaar

Werkwijze

De leerlingen zitten op stoelen in een kring. Eén leerling gaat naar het midden. Hij draait langzaam rond, zodat de leerlingen hem van alle kanten kunnen zien. Dan wordt hij naar buiten gestuurd. Daar verandert hij iets aan zichzelf: hij trekt bijvoorbeeld een handschoen aan. Dan gaat hij weer naar binnen. Wie de verandering het eerst ontdekt, mag dan naar buiten.

De veranderingen moet steeds geringer worden, dus aan het eind van het spel alleen een losse veter, een opgetrokken mouw, een stipje op de wang of iets dergelijks.

Opmerking

Dit spel kan ook met twee veranderingen gespeeld worden. Dan gaat als volgende naar buiten, degene die het eerst de tweede verandering gemerkt heeft.

17. Leerling raden

Materiaal	grote doek
Aantal leerlingen	grote groep
Leeftijd	vanaf vier jaar

Werkwijze

Er staat een kring met stoelen, twee minder dan het aantal meespelende leerlingen, plus een stoel in het midden. De leerlingen staan eerst in een kring. Eén leerling wordt weggestuurd. Een andere leerling wordt uitgezocht om op de stoel in het midden te gaan zitten en wordt helemaal met een doek bedekt. Ook de schoenen mogen niet te zien zijn. De leerlingen gaan in de kring zitten en moeten zich stilhouden. Ook de leerling onder de doek mag niet praten. De leerling buiten wordt naar binnen geroepen. Hij moet raden wie er onder de doek zit. Hij mag dicht naar de stoel toegaan, er omheen lopen en de leerling door de doek heen betasten. Heeft hij de leerling onder de doek geraden, dan mag hij een ander aanwijzen die naar buiten moet gaan. Daarna mag de verborgen leerling de volgende aanwijzen die onder de doek moet komen. De andere leerlingen verwisselen van plaats voor de leerling naar binnen wordt geroepen. Heeft een leerling driemaal fout geraden, dan moet hij de doek wegnemen en de verborgen leerling aankijken. Hij moet hem de hand geven en een buiging maken.

18. Wekker zoeken

Materiaal	kleine, duidelijk tikkende wekker
Aantal leerlingen	grote groep
Leeftijd	vanaf vier jaar

Werkwijze

De leerlingen zitten op stoelen in een grote kring. Eén leerling wordt naar buiten gestuurd. De leerkracht geeft de wekker aan een leerling. Deze verstopt de wekker onopvallend onder zijn kleren (in de broekzak, onder trui, in de laars, enz.) Er mogen bij het verbergen geen hulpmiddelen worden gebruikt.

Nadat de naar buiten gestuurde leerling binnen is geroepen, moet het heel stil zijn. De leerling gaat op enige afstand aan de binnenkant van de kring de stoelen langs, om met aandachtig luisteren en waarnemen van de leerlingen uit te zoeken welke leerling de wekker verborgen houdt. Heeft hij de wekker gevonden, dan wijst hij de volgende leerling dat de wekker moet zoeken aan. Heeft hij driemaal verkeerd geraden, dan meldt de leerling met de wekker zich. Die leerling mag naar buiten gaan en raden.

Opmerking

Dit spel heeft als variant:

De leerlingen zitten allemaal aan een kant van het lokaal. Een leerling wordt naar buiten gestuurd. Een leerling in de rij op de stoelen krijgt de wekker in de zak, die op zeer korte tijd is afgesteld. De leerling die buiten staat wordt naar binnen geroepen en gaat op een stoel aan de tegenoverliggende zijde zitten. Iedereen moet stil zijn en wachten op het aflopen van de wekker. De naar binnengeroepen leerling moet op het gehoor raden welke leerling de wekker in de zak heeft, zonder van zijn stoel te komen. Raadt hij goed, dan wijst hij de leerling voor de volgende ronde aan. Zo niet, dan gaat de leerling die de wekker had naar buiten.

19. Wat heeft hij aan?

Materiaal	geen
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf vier jaar

Werkwijze

De leerlingen zitten in een kring en moeten goed naar elkaar kijken om te onthouden wat ieder voor kleren aan heeft: schoenen, kettinkjes, alles telt mee. Dan gaan alle leerlingen achter hun stoelen staan en lopen "pas op de plaats"(dus zonder van plaats te veranderen) met hun ogen dicht. Kleinere leerlingen mogen daarbij de rugleuning van hun stoel vasthouden. De leerkracht tikt een van de leerlingen op de rug, deze gaat achter de klasdeur of achter een kast staan, zodat de leerlingen hem niet meer kunnen zien. Dan roept de leerkracht "ga maar weer zitten" en vraagt "wie weet wie achter de deur staat?" en "wat heeft hij allemaal aan?". De leerkracht moet proberen zoveel mogelijk details te horen te krijgen. Als de leerlingen niets meer kunnen bedenken, komt de leerling achter de deur vandaan.

Opmerking

De leerling achter de deur mag "nee" roepen als er iets verkeerd gezegd wordt.

20. Wie heb ik daar?

Materiaal	een paar wanten, een blinddoek
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf vier jaar

Werkwijze

De leerlingen zitten op stoelen in een kring. Eén leerling gaat naar het midden. Hij wordt geblinddoekt en krijgt handschoenen aan. Daarna wordt hij een paar keer rondgedraaid om zijn oriëntatie te verliezen. Dan wordt hij naar een leerling in de kring gebracht en gevraagd deze af te tasten met beide handschoenen. De andere leerlingen moeten heel stil zijn. Kan hij de afgetaste leerling raden, dan mag hij een andere leerling noemen, die dan aan de beurt komt. Heeft hij echter verkeerd geraden, dan gaan de handschoenen uit en mag hij met de handen aftasten. Als hij dan nog verkeerd raadt, wordt de blinddoek weggenomen en kan hij de afgetaste leerling zien. Deze mag dan een andere leerling aanwijzen om naar het midden te gaan.

21. Wie zit er naast je?

Materiaal	geen
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf drie jaar

Werkwijze

De leerlingen zitten in de kring. Eén leerling noemt zijn naam. Daarna mogen de beide leerlingen naast hem zijn naam herhalen door te zeggen "dat is ...". Dan is een volgende leerling aan de beurt.

Opmerking

Variante: de leerkracht zegt "wie is ....?" De twee burens van die leerling wijzen hem aan en herhalen "dat is .....".

22. Rode broeken, blauwe broeken?

Materiaal	geen
Aantal leerlingen	grote groep
Leeftijd	vanaf drie jaar

Werkwijze

De leerkracht zegt "loop allemaal kriskras door elkaar. Als ik klap (of een ander afgesproken teken) geven alle leerlingen met rode broeken elkaar de arm. Alle leerlingen met een blauwe broek geven elkaar de arm in een tweede kring. Maar iedereen die iets anders aanheeft, blijft op zijn plaats staan".

Na het rangschikken controleren de leerlingen of alles in orde is. Dan klappen de alleenstaande leerlingen in de handen en de gearmde leerlingen huppelen er in een kring omheen. Er kan een lied bij gezongen worden.

Bij de tweede ronde worden andere kenmerken genoemd: leerlingen die vier of vijf jaar zijn, leerlingen die een zus, een broer of geen broertjes of zusjes hebben, etc.

Opmerking

Het spel kan ook met muziek gespeeld worden. Dan moeten de leerlingen bij elkaar komen zodra de muziek stopt.

23. Rug aan rug

Materiaal	geen
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf vier jaar

Werkwijze

De leerkracht zegt "Loop allemaal in het rond, maar raak elkaar niet aan. Als ik in de handen klap (of een ander afgesproken teken), zoek je vlug een andere leerling op en ga je met de ruggen tegen elkaar staan".

Het spel wordt een paar maal gespeeld. Tenslotte houdt men een gesprek met de leerlingen: hoe ging dat met het zoeken van een partner? Heb je een bepaalde vriend gezocht bij wie je wilde gaan staan of heb je de leerling genomen die vlak bij je stond? Heb je bij ieder spel dezelfde partner gezocht of telkens een andere genomen?

Opmerking

Varianten:

De opdracht kan ook zijn "geef een andere leerling je beide handen", "geef een ander de arm", "leg je arm om de schouder van een ander", etc.

In plaats van het in de handen klappen kan ook muziek gemaakt worden. Stopt de muziek, dan moeten de leerlingen een partner zoeken.

24. Wat vind je goed aan mij?

Materiaal	zachte bal
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf vijf jaar

Werkwijze

De leerlingen zitten met gespreide benen in een kring op de grond. Eén leerling rolt de bal naar een ander en vraagt "wat vind je goed aan mij?" De leerling kan antwoorden: "dat je goed kunt zingen" of "dat je altijd vriendelijk bent", etc.

Vervolgens rolt de aangesproken leerling de bal naar een andere leerling met dezelfde vraag. Een leerling kan maar één keer een beurt krijgen.

Opmerking

Variant:

Het zelfde spel met een andere vraag: "wat wil jij van mij?" Mogelijke antwoorden: "je moet niet zo'n drukte maken", "jij moet vriendelijker zijn", "ik wil met jou spelen", etc.

25. Blinde naar huis brengen

Materiaal	blinddoek
Aantal leerlingen	naar keuze
Leeftijd	vanaf vier jaar

Werkwijze

In een hoek van een zo groot mogelijk lokaal wordt met stoelen of banken een klein huis gesuggereerd. Voorwerpen als stoelen, tafels, speelgoedkastjes en speelgoed worden als hindernissen over het lokaal verdeeld. De leerlingen zitten langs de wanden op stoelen of op de grond. De leerkracht kiest een leerling uit en brengt hem naar de hoek schuin tegenover het "huis" en zegt "je woont in dat huis daar aan de overkant. Je wilt graag naar huis, maar je kan niet zien". De leerkracht doet de leerling een blinddoek om en zegt "je hebt een begeleider nodig, wie zal je naar huis brengen?" De leerling noemt de naam van een andere leerling. De leerkracht zegt "je moet een blinde naar huis brengen, maar dat is niet zo makkelijk. Je mag hem namelijk niet aanraken. Je hebt pas in de tuin gewerkt en je handen zijn erg vuil. Het is het beste als je voor hem uitloopt en wat geluid maakt. Hij hoort immers goed en kan je volgen. Wat voor geluid wil je maken?" De leerling wil bijvoorbeeld stampen (zoemen, zingen, fluiten). Vervolgens vraagt de leerkracht aan de leerling om zijn medeleerling voorzichtig langs de vele hindernissen te voeren. De "blinde" leerling volgt het geluid van zijn leider, die hem kriskras tussen de hindernissen doorvoert. Stoot de blinde leerling tegen een hindernis, dan roepen de toekijkende leerlingen "opgepast!" en zo tellen ze hoe vaak de leerling iets heeft aangeraakt. De begeleider loopt achterstevoren en let op of de blinde leerling goed meekomt. In het huis aangekomen kiezen beide leerlingen twee anderen voor een volgend spel en gaan dan weer op hun plaats zitten.

Om het spel moeilijker te maken kan men meer of moeilijker hindernissen gebruiken.

Opmerking

Variant: Jongere leerlingen mogen bij de hand geleid worden maar mogen ook geen hindernissen raken.

Bijlage 2: Een 7 STAPPENPLAN om het PESTEN aan te pakken

Uitgangspunten zijn:

1. de school kiest voor een teamgerichte aanpak,
2. de school kiest voor een structurele aanpak,
3. de stappen zijn uitvoerbaar in de dagelijkse onderwijspraktijk.

Hulpvraag van de school:

“Wat kunnen alle leerkrachten van de school doen om het pesten te voorkomen en te bestrijden?”

Wij kunnen het gehele proces in zeven stappen laten doorlopen.

STAP 1 Verzamelfase op groepsniveau

De groepsleerkracht brengt in kaart wie er volgens hem/haar worden gepest, wie er pesten en hoe vaak dat gebeurt. We gebruiken voor deze inventarisatie een inventarisatielijst (zie bijlage 3).

Toelichting

1. Iedere leerkracht van de groepen 1 t/m 8 vult structureel deze lijst in.
2. Begripsverheldering:
Wij maken onderscheid tussen plagen en pesten.
Plagen en pesten komt voor in het gezin, de buurt of op school.

Plagen:

1. Plagen mag, moet, van plagen word je weerbaarder
2. Plagen is goed voor de sociaal-emotionele ontwikkeling
3. Plagende kinderen kunnen elkaar aan.

Pesten:

- Pesten is mishandeling.
  - Zo'n 15 % van de schoolgaande leerlingen zijn hierbij als dader dan wel als slachtoffer betrokken.
4. Er is sprake van een machtsverschil (groot tegen klein, sterk tegen zwak)
  5. Het is structureel en langdurig
  6. Er wordt opzettelijk schade aangebracht aan het slachtoffer
  7. Het is gemeen
  8. Er is sprake van een win-verlies situatie

Leerlingen verstaan onder pesten:

9. hij/zij doet het expres
10. heeft het altijd op mij gemunt
11. is niet leuk

De gevolgen van pesten kunnen ernstig zijn.

3. De leerling die gepest wordt zou herkend kunnen worden aan:
  12. wordt vaak buitengesloten en staat alleen. (Het spel is net begonnen, terwijl een andere leerling even later wel weer mee mag doen.)
  13. zoekt in de pauze vaak contact en of steun met de leerkracht die pleinwacht heeft
  14. speelt graag met jongere leerlingen? wil in de pauze het liefste binnen blijven

15. wordt vaak uitgelachen of afgewezen door anderen ("daar heb je hem/haar weer" , zuchten van overige leerlingen als de gepeste leerling iets in de groep wil zeggen)
16. wil niet meer naar school
17. klaagt over allerlei pijntjes
18. is gauw prikkelbaar
19. is niet welkom op feestjes
20. heeft weinig eigenwaarde
21. is sociaal onhandig
22. vertoont "aangeleerde" hulpeloosheid
23. is fysiek vaak zwakker dan medeleerlingen
24. kan provocerend gedrag vertonen: enerzijds agressief (uitdagend), anderzijds angstig (klagend over het hem/haar aangedane onrecht)

De leerling die pest zou herkend kunnen worden aan:

25. ziet zijn slachtoffers als waardeloos
26. vertoont agressief gedrag
27. heeft overwicht op zijn slachtoffers
28. heeft vaak een positieve houding t.o.v. geweld
29. heeft weinig echte vrienden
30. zoekt graag de jongere of minder weerbare kinderen op als slachtoffer

Hoe pesten leerlingen?

31. non-verbaal: oogcontact, rug toekeren, contact zoeken met medepesters, gebaren maken
32. verbaal: vernederen, schelden, dreigen, belachelijk maken, leerlingen altijd bij een bijnaam noemen, gemene briefjes schrijven
33. lichamelijk: trekken aan kleding, duwen, schoppen en slaan, krabben, bijten, met wapens
34. achtervolging: klem zetten, opwachten, opsluiten
35. door afwijzing, uitsluiting
36. door stelen of vernielen van bezittingen
37. door afpersing: dwingen om geld en/of goederen af te geven.

Pestgedrag onder meisjes gebeurt vaak in het geniep (roddelen, leugens vertellen, buitensluiten, negeren).

Bij jongens gebeurt pesten openlijker (vechten, duwen, fysiek geweld, uitschelden, elkaars spullen vernielen).

STAP 2 Inventarisatiefase

Alle kinderen van groep 4 t/m 8 vullen in november en april een korte vragenlijst in die informatie oplevert over wie er worden gepest, wie er pesten en hoe vaak dat gebeurt. (Bijlage 4) Tevens wordt er een sociogram gemaakt. (Bijlage 5)

Toelichting:

1. Deze vragenlijst kan pas door de leerlingen worden ingevuld als de definitie van "pesten" bij alle leerkrachten en leerlingen eenduidig is.
2. We gaan er bij het gebruik van de lijst van uit dat leerlingen zelf vaak een goed beeld van de aard en de omvang van de pesterijen hebben.
3. Iedere leerkracht instrueert de leerlingen op dezelfde wijze bij het invullen van de lijst.
4. Iedere leerkracht benadrukt dat de vragenlijst zeer vertrouwelijk zal worden behandeld.

5. Het is wenselijk in het praten over pesten met de leerlingen het accent te leggen op het pesten als groepsprobleem en niet alleen op de veroordeling van de pesters.

STAP 3 Verzamelfase op schoolniveau

Alle groepsleerkrachten sporen punten op in de schoolorganisatie, die ertoe kunnen bijdragen dat het voor álle leerlingen zo veilig mogelijk wordt in de school. We gebruiken hiervoor een inventarisatielijst (zie bijlage 3).

Toelichting

1. Pestproblemen op school (dit geldt voor scholen in het algemeen) kunnen ook te maken hebben met schoolorganisatorische zaken. De inrichting van de school, de manier van omgaan met elkaar, de schoolafspraken, de wijze van lesgeven en de contacten met ouders zijn daar voorbeelden van.

STAP 4 Analysefase

De leerkracht is verantwoordelijk voor het uitvoeren van het stappenplan. De leerkracht voert het stappenplan uit en houdt dit bij op het opmerkingenblad van de betreffende leerlingen.

STAP 5 Handelingmogelijkheden

Pesten mag op geen enkele wijze getolereerd worden.

1. steun bieden aan het slachtoffer
  - Naar de leerling luisteren en probleem serieus nemen.
  - Info geven over pesten (www.pestweb.nl)
  - Met de leerling mogelijke oplossingen bedenken en hieraan samen werken
  - Deskundige hulp inschakelen b.v. sociale vaardigheidstrainingen
  - Aanleren: Drie stappen:
    1. Zeg: "Hou op"
    2. Zeg boos: "Hou op anders ga ik naar meester of juf."
    3. Ga naar de leerkracht

Bij de kleuters is het vaak alleen stap 1 en 3

2. steun bieden aan de leerling die zelf pest
  - De pester moet stoppen en zijn gedrag wijzigen
  - De gevolgen van pesten bespreken met de pester
  - De leerling helpen om zich aan afspraken te houden
  - Deskundige hulp inschakelen b.v. sociale vaardigheidstrainingen
3. de middengroep betrekken bij het oplossen van het pestprobleem
  - Inzicht geven in pesten door erover te praten en eigen rol hierin te verduidelijken
  - Mogelijke oplossingen overleggen en hier samen aan werken
4. De ouders steunen:
  - Ouders serieus nemen
  - Informatie geven over pesten en hoe pesten aangepakt kan worden
  - Samen met ouders het probleem aanpakken
  - Indien nodig ouders doorverwijzen naar deskundige ondersteuning

Enkele concrete tips voor ouders:

5. De ouders van het slachtoffer:
  - pestprobleem op school met leerkracht bespreken
  - geef je kind achtergrondinfo met betrekking tot pesten
  - beloon je kind
  - accepteer je kind onvoorwaardelijk en neem het kind serieus
  - accepteer de situatie niet
  - ga geen gesprek aan met de pester op school
  - ga geen andere kinderen voor jouw zoon of dochter "kopen"
  - zoek deskundige hulp
6. De ouders van de pester:
  - pestprobleem op school met leerkracht bespreken
  - geef je kind achtergrondinfo met betrekking tot pesten
  - blijf rustig en neem je kind serieus
  - accepteer de situatie niet
  - probeer achter de oorzaak te komen
  - corrigeer agressieve buien
  - wees zo consequent mogelijk
  - ga op zoek naar talenten van je kind
  - geef warmte aan het kind
  - zoek deskundige hulp

STAP 6 Uitvoeringsfase

De betreffende leerkracht pakt enkele handelingsmogelijkheden op die hij op dat moment het belangrijkste vindt.

STAP 7 De bijpraatfase

N.a.v. de ingevulde vragenlijsten (bijlage 3, 4 en 5) worden in een teamvergadering (november en april) de resultaten besproken.

Bijlage 3 Inventarisatielijst voor leerkrachten

Het voorkomen van pestproblemen in de klas

1. In de onderstaande lijst kunt u aangeven welke leerlingen er, naar uw idee, sinds het begin van het schooljaar worden gepest en hoe vaak dat gebeurt ?

	Hoe vaak ?	
De leerling die gepest wordt	1 of 2 keer	regelmatig
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

2. Wilt u in de onderstaande lijst aangeven welke kinderen in uw klas, sinds het begin van het schooljaar, andere kinderen pesten ? En hoe vaak dat gebeurt?

	Hoe vaak ?	
De leerling die pest	1 of 2 keer	regelmatig
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

Toelichting

Deze lijst inventariseert de mate waarin er naar uw idee sprake is van pestproblemen in de school. Een vergelijking met de uitkomsten van vragenlijst (bijlage 4) geeft de mogelijkheid om na te gaan in hoeverre u een juist beeld van de relaties in de groep heeft.

Bijlage 4 Vragenlijst voor leerlingen

Naam _____

Datum _____

1. Ik zit in groep -----
2. Ik ben een
0 een jongen
0 een meisje
3. Hoe vaak ben je dit schooljaar gepest ?
0 ik ben dit schooljaar niet gepest
0 1 of 2 keer
0 regelmatig
4. Hoe vaak voel jij je alleen op school?
0 nooit
0 1 of 2 keer
0 regelmatig
5. Hoe vaak heb je dit schooljaar andere leerlingen gepest ?
0 ik heb dit schooljaar niet gepest
0 1 of 2 keer
0 regelmatig
6. Waar ben je gepest ?
0 ik ben dit schooljaar niet gepest
0 op de speelplaats
0 in de groep tijdens de les
0 in de groep tijdens de pauze
0 in de gang(en)
0 op weg van/naar school
0 anders -----
7. Op welke wijze ben je gepest ?
0 ik ben dit schooljaar niet gepest
0 ik ben alleen geplaagd
0 ik ben geschopt en geslagen
0 ik ben bedreigd
0 ik ben uitgescholden en uitgelachen
0 er zijn dingen van mij beschadigd
0 anders -----
8. In welke groep zit(ten) de leerling(en) die jou pesten ?
0 ik ben dit schooljaar niet gepest
0 in mijn groep
0 in een groep van het zelfde jaar
0 in een hogere groep
0 in een lagere groep
0 in verschillende groepen
9. Door wie ben je gepest?
_____
_____
_____
_____

Bijlage 5: Vragen voor sociogram

Vul de vragen duidelijk in:

A. Met wie kun jij goed samenwerken?

1. ....
2. ....
3. ....

B. Met wie kun je goed spelen?

1. ....
2. ....
3. ....

Bijlage 6   Aanvullende informatie voor het schoolteam

Aandachtspunten in de schoolorganisatie

Pestproblemen op school kunnen ook te maken hebben met allerlei aspecten die betrekking hebben op de schoolorganisatie. Hieronder kunnen we rangschikken: de inrichting en aankleding van de school, de wijze van leerlingbegeleiding, de gehanteerde werkvormen, aandacht voor het omgaan met elkaar, contacten met ouders, e.d. De hieronder opgenomen lijst is een algemene lijst, die per school specifiek kan worden in- en aangevuld. Deze lijst kan worden gebruikt bij de stappen 3 en 5.

De aandachtspunten zijn ontleend aan de literatuur. De aandachtspunten 1 t/m 9 komen uit Olweus, D., *Treiteren op school*, College Uitgevers, Amersfoort, 1992. De punten 10 t/m 13 zijn ontleend aan Van der Meer, B., *De zondebok in de groep*, KPC, 1988. Eveneens is aanvullend informatie te verkrijgen op het internet: www.sjn.nl./pesten.

1. Bewustzijn en betrokkenheid

Het is belangrijk dat leerkrachten en ouders zich bewust worden van de omvang van de treiterproblemen op hun school en dat ze bereid zijn zich serieus in te zetten om de situatie te verbeteren. Registratie van de problemen geeft veel inzicht en stimuleert tot actie. Het is belangrijk treiteren niet te beschouwen als iets onvermijdelijks in het leven van een kind. Er kan veel gedaan worden met tamelijk simpele middelen. verbeterde kennis leidt tot verbeterde signalering.

2. De hele school

Het is belangrijk de doelgroep niet te beperken tot alleen de pester of het slachtoffer. Maatregelen moeten zich richten op het ontwikkelen van de juiste houding bij alle leerlingen en op het scheppen van de juiste voorwaarden in de schoolorganisatie om de omvang van de pestproblemen te verminderen.

3. Aandacht voor pesten en treiteren

Pestproblemen moeten bespreekbaar worden gemaakt, zowel met de leerkrachten, de ouders als de leerlingen. Door lessen, kringgesprekken, een studie of themamiddag, een ouderavond kan de houding tegenover pesten duidelijk worden en een gezamenlijke aanpak worden bepaald. Een doorgaande lijn in de aandacht is van belang. Evenals goed overleg met ouders.

4. Toezicht tijdens de pauzes

Er wordt meer getreiterd op school, dan op weg van en naar school; er wordt minder getreiterd op scholen waar een relatief hoge "dichtheid" van leerkrachten tijdens pauze is. Het is belangrijk dat de school een goede supervisie houdt over het doen en laten van de leerlingen. Een eenvoudige preventieve maatregel is een goedlopend surveillancerooster voor de pauzes. Indien nodig, wordt de surveillance uitgebreid. De aanwezigheid van leerkrachten alleen is niet voldoende. Zij moeten ook bereid zijn om snel en consequent in te grijpen bij treiterproblemen (ook als dat alleen maar vermoed wordt). Let bij ontkenning op intonatie, gezichtsuitdrukking en stemming. Leidraad: men kan beter te vroeg dan te laat ingrijpen. Consequent is de houding: "wij accepteren geen pesterijen". Een leerkracht die nalaat in te grijpen geeft in feite stilzwijgend goedkeuring! Een waakzaam en oplettend toezicht van volwassenen kan veel betekenen in de verbetering van de situatie van het slachtoffer. De surveillerende leerkrachten moeten elkaar op de hoogte houden van de gang van zaken. Incidenten moeten doorgegeven worden aan de betreffende groepsleerkracht. Naast de pauzes zijn er meer risicovolle momenten.

Toezicht is ook belangrijk rond zwemlessen, tijdens looproutes naar sportzalen, bij uitstapjes naar culturele voorstellingen, bij schoolreisjes, e.d. Bijzondere aandacht vraagt het schoolkamp, waar kinderen vanwege pestproblemen heel erg tegen op kunnen zien.

5. De inrichting van het schoolplein

Pestkoppen zijn meestal wat ouder dan hun slachtoffers. Dit betekent dat er speciale afspraken gemaakt kunnen worden over tijd en plaats van de pauzes (scheiden van oudere en jongere leerlingen). Vaak komt treiteren op bepaalde plaatsen veelvuldiger voor dan op andere. Reduceren van "risicogebieden" zoals afgelegen gedeelten van het schoolplein. Zorgen voor een goed en aantrekkelijk ingericht schoolplein dat uitnodigt tot prettig gedrag en dat verveling voorkomt (als bron van treiteren).

6. Vertrouwenstelefoon/vertrouwenspersoon

Slachtoffers zwijgen meestal. Het is belangrijk dat posters van b.v. de kindertelefoon op school hangen. Een andere mogelijkheid: een "ideeënbus" waar kinderen anoniem opmerkingen over de school (en b.v. over pesten) kwijt kunnen. Kan eventueel ook gebruikt worden door ouders. Op school moeten goede afspraken zijn over de begeleiding van leerlingen: hoe wordt er gehandeld bij het signaleren van een probleem? Wie worden daarbij ingeschakeld? Is er een vertrouwenspersoon? Bij kinderen en ouders moet duidelijk zijn wie van het team de vertrouwensman/vrouw is. Het is van belang dat deze leerkracht draagvlak heeft bij het team, de kinderen en de ouders. Hij/zij staat in voor de anonimiteit van een "klacht" en moet geheimhouding zoveel mogelijk waarborgen.

7. Groepenafspraken tegen treiteren

Een belangrijke ondersteuning in de strijd tegen treiterproblemen en voor verbetering van de sfeer in de groep, is overeenstemming tussen de leerkracht(en) en de leerlingen over enkele eenvoudige schoolafspraken. Deze afspraken moeten bondig en duidelijk zijn.

De volgende afspraken zouden uitgangspunt voor bespreking kunnen zijn:

- we treiteren anderen niet
- we proberen leerlingen, die getreiterd worden te helpen
- we zorgen er voor dat elke leerling het naar de zin heeft in de groepen dat er niemand buiten gesloten wordt

Het is belangrijk dat de hele groep helpt met het formuleren van de afspraken, ermee instemt en er zich verantwoordelijk voor voelt. Ter inleiding en ondersteuning kan het thema pesten in de groep, c.q. school aan de orde worden gesteld via videobanden, verhalen, boeken en rollenspelen. Kinderen krijgen op deze manier inzicht in hoe vervelend de gevolgen van pesten kunnen zijn voor het slachtoffer. Dit is van belang voor de pester.

Duidelijke afspraken maken het mogelijk om de houding en normen van leerlingen te beïnvloeden, b.v. rond het passief meedoen aan pesten. "Klikken" wordt 'een zich houden aan de samen afgesproken afspraken'. Overigens vergroten kringgesprekken waarbij de sociale interactie in de groep en het houden aan de afspraken aan de orde komen de sociale controle. Dat is een effectieve methode om het pestgedrag positief te beïnvloeden.

8. Beloning en straf

Waardering en welgemeende aandacht voor positief sociaal gedrag van leerlingen en hun schoolprestaties hebben een positieve invloed op het klimaat in de groep. Dat maakt het ook gemakkelijker kritiek op ongewenst gedrag te accepteren. Dat betekent voor de wat agressieve leerlingen: waardering voor niet agressief handelen of niet meedoen aan pesterijen. De beste resultaten worden verkregen door een combinatie van veel waardering voor positief gedrag en consequente strafmaatregelen voor agressief, regelovertrekend gedrag.

Strafmaatregelen voor het overtreden van de samen gemaakte afspraken tegen pesterijen kunnen met de groep zelf worden besproken. Strafmaatregelen moeten goed uitvoerbaar zijn. Zij moeten enig ongemak veroorzaken zonder vijandig, kwetsend of vernederend te worden en ze moeten zich op het ongewenste gedrag en niet op de persoon richten. Het is ook belangrijk dat de straf bij het vergrijp aansluit. Geschikte maatregelen bij pesten: een gesprek met de leerling, de leerling gedurende enkele pauzes binnen laten blijven, enkele uren naar een andere (lagere) groep sturen, opdragen tijdens enkele pauzes dicht in de buurt te blijven van de surveillerende leerkracht, de leerling naar de directeur sturen voor ernstig gesprek, de leerling enkele privileges onthouden.

Het is belangrijk dat leerlingen weten waarom ze straf krijgen. Soms is contact met de ouders opnemen van belang.

9. Alledaagse positieve activiteiten

Het is belangrijk af en toe met de groep iets leuks te ondernemen. Dit kan leiden tot een sterk gevoel van saamhorigheid. Wel is het belangrijk extra alert te zijn op leerlingen die juist dan uit de boot vallen. Voorbeelden:

- vertel eens wat vaker over jezelf en hoe je was op die leeftijd
- jullie hebben goed gewerkt: als beloning een verhaal, video, wat langer handvaardigheid, tekenen of een gymles
- wat willen jullie in de kring eens met elkaar bespreken
- organiseer eens een uitstapje in het kader van wereldoriëntatie in eigen dorp of stad
- benadruk positieve acties, b.v. wat doen als een leerling langer ziek is

10. De les lichamelijke opvoeding

Lessen lichamelijke opvoeding kunnen een beslissende rol spelen bij pestproblemen. Juist in deze ongedwongen lichamelijke en minder controleerbare lessen komen pestproblemen voor. Bovendien kunnen deze lessen onnodige concurrentie aanwakkeren, vooroordelen versterken, maar ook aanzetten tot samenwerking. Let op:

- a. het kiezen: degenen die het eerst gekozen worden zijn sportief en sociaal
- b. winnaars: de laatst gekozenen verliezers. Zorg dat het kiezen gevarieerd plaatsvindt, dus als leerkracht vaak zelf indelen: op nummer, lengte, leeftijd, kleur, e.d.
- c. Voorzichtigheid in vergelijking van prestaties en records; nadruk op het verbeteren van het persoonlijk record.
- d. Niet alleen algemene groepsopdrachten, maar ook zodanige variatie dat elke leerling zijn eigen mogelijkheden kan onderzoeken.
- e. Voorkom voortdurende faalervaringen; geef in dat geval alternatieve opdrachten, b.v. ondersteunen bij de ondersprong.
- f. Niet alleen behendigheids-, kracht en snelheidsoefeningen, maar ook concentratie- oefeningen of oefeningen gericht op non-verbaal gedrag (stevig staan, rechte houding, evenwichtsoefeningen).

De les lichamelijke oefening kan ook gebruikt worden als ruimte voor sociaalgeaccepteerde activiteiten waarbinnen agressiviteit gekanaliseerd kan worden. Lichaamsoefeningen (maar b.v. ook discussies in de groep) kunnen gebruikt worden om leerlingen inzicht te geven in hun agressief gedrag en mogelijkheden bieden voor het aandragen van gedragsalternatieven.

11. Groepswork

Groepswork leidt tot meer onderlinge acceptatie, een positievere houding tegenover elkaar, behulpzaamheid en ondersteuning, minder vooroordelen en meer zelfvertrouwen. Het is belangrijk dat elk groepslid medeverantwoordelijk is voor de prestaties van elk ander lid bij een opgegeven taak. De taak kan zo worden geformuleerd dat er een onderlinge positieve afhankelijkheid ontstaat tussen de groepsleden ('ze hebben elkaar nodig', de totaal groepsprestatie wordt beoordeeld). Het is belangrijk ruimte in te bouwen voor een gesprek over 'hoe het gaat in de groep'.

Bij de samenstelling van de groep rekening houden met :

- prestatieniveau
- sociale relaties in de groep
- de voorkeuren van de leerlingen (zelfgekozen groepsleden naast door de leerkracht aangewezen leerlingen)

Bij voorkeur:

- opbouwende/vriendelijke leerlingen samen met geïsoleerde
- pestkop tussen sterke/zekere leerlingen

Niet:

- (zeker in het begin) pestkop en slachtoffer in 1 groep
- ook niet enkele pestkoppen/meelopers samen

Het is goed de groepssamenstelling gedurende het schooljaar enkele keren (maar ook weer niet te vaak) te wisselen. Ook bij de samenstelling van de groepen zou uitstekend gebruik gemaakt kunnen worden van een sociogram. Al heel vroeg vindt groepsvorming plaats en worden rollen en normen vastgelegd (soms voor een hele schoolloopbaan). Daarom is het goed in het begin vooral werkvormen te kiezen waarin samenhang van de groep en positieve groepsnormen kunnen ontstaan. Daarbij moet competitie en concurrentie vermeden worden. Belangrijk zijn afspraken voor een positieve gedragscode (luisteren naar elkaar, elkaar uit laten praten, elkaar niet uitlachen, praten in "ik-boodschappen"). Hierbij is het modelgedrag van de leerkracht zeer belangrijk.

12. Individualiteit

Het is belangrijk dat anonimiteit wordt voorkomen en dat elke leerling als individu wordt aangesproken. Aandacht voor eigenheid, eigen inbreng en kwaliteiten, zorgen en moeilijkheden. Zo weinig mogelijk algemene (straf) maatregelen voor de hele groep. Aandacht voor inspraak en eigen taken. Erkenning als individu vergroot de zelfcontrole. Eigen invloed vergroot het gevoel van verantwoordelijkheid voor jezelf en voor de groep.

Concrete mogelijkheden om individualiteit te versterken:

- noem iedere leerling bij zijn roepnaam
- begroet leerlingen 's morgens, b.v. bij de deur van de groep
- laat leerlingen meedenken wanneer er oplossingen verzonnen moeten worden, b.v. je wilt dat tijdens bepaalde momenten geen potloden meer geslepen worden: "jongens hoe lossen we dit op?"

- spreek leerlingen aan op hun eigen verantwoordelijkheid: "vandaag kijk je zelf de rekenopgaven/het dictee na" of "morgen hoor je van mij wat ik van je werk vind". Consequent gedrag van de leerkracht is dan heel belangrijk.

Tenslotte kunnen ook persoonlijke contacten met de ouders de individualiteit vergroten.

13. Alert zijn op vooroordelen

Pesten wordt vaak gestimuleerd door het vasthouden aan starre vooroordelen: 'meisjes zijn ijveriger, kwetsbaarder, volgamer, e.d.' Leerkrachten moeten zich bewust zijn van deze impliciete en expliciete vooroordelen. Als identificatiefiguur worden deze normen snel door leerlingen overgenomen. Bovendien monden deze vooroordelen vaak al snel uit in 'zichzelf waarmakende voorspellingen'. Ook steunt de leerkracht met vooroordelen soms onbedoeld de pester. In dezelfde lijn is het belangrijk voorzichtig te zijn met grapjes ten koste van een leerling (openlijk te kijk zetten). Naast seksspecifieke vooroordelen bestaan veel vooroordelen over afkomst (milieu) en over leercapaciteiten.

Agressie opwekkend kunnen verder zijn: inconsequent straffen en belonen, een machtsstrijd aangaan met de leerlingen, verbaal en fysiek geweld, ten toon spreiden van superioriteit: "hoe kan jij dat nu weten?", "is het weer zover?", "heb ik het je niet gezegd?", "zie je wel?", enz.

14. Kennis van een individuele confronterende aanpak

Het is belangrijk dat als er sprake is van pestproblemen en er daarbij zicht is op wie de pesters en slachtoffers zijn, dat er dan gekozen wordt voor een curatieve, direct oplossingsgerichte aanpak. Dit vraagt om een goede voorbereiding van de gesprekken met de betrokken leerlingen, om inschakeling van ouders en om kennis van 'wat ouders zouden kunnen doen'. Een aanpak die niet slaagt kan de pestproblemen verergeren. Voor een goede voorbereiding kan naar eerder genoemde publicaties worden verwezen. Tenslotte is het belangrijk hier teamafspraken over te maken en er eventueel een teamvergadering aan te wijden in aanwezigheid van een extern deskundige, b.v. RIAGG of schoolbegeleider.

15. Betrek de groep bij het pestprobleem

Voor leerlingen is hun positie in de groep enorm belangrijk. Daarmee is de groep een heel krachtig middel om een slachtoffer te steunen en om pesters hun gedrag te laten veranderen. Een leraar die de groep in stelling weet te brengen is buitengewoon effectief. Dat geldt ook voor de confronterende methode. Je moet als leerkracht er voor proberen te waken dat je tegenover de groep komt te staan. Meestal 'verlies' je dan als leerkracht of verdwijnt het pestprobleem onder de tafel. Probeer de groep als groep te mobiliseren zodat ze actief stelling gaan nemen en het oplossen van de pestproblemen als hun eigen 'groepsverantwoordelijkheid' gaan zien. Pesten is voor niemand leuk!

16. Betrek de ouders bij pestproblemen

Het is belangrijk dat ouders weten, dat hun kind gepest wordt of dat hun kind andere kinderen pest. Ouders krijgen dan de kans hun kind te ondersteunen of op hun gedrag aan te spreken. Betrek als dat lukt, zeker de ouders van pesters. Vaak zal blijken dat ouders ook zelf thuis moeilijk overweg kunnen met de agressiviteit van hun kind (het kind zelf trouwens waarschijnlijk ook). Ouders zullen zelfs als ze in eerste instantie misschien ontkennen het vaak waarderen als ze samen met de school aan dat probleem wat kunnen doen. Het is belangrijk ouders te wijzen op brochures met tips (Pestweb tel. 0800-2828280 <http://www.pestweb.nl>) en adviezen m.b.t. wat je als ouder kunt doen.